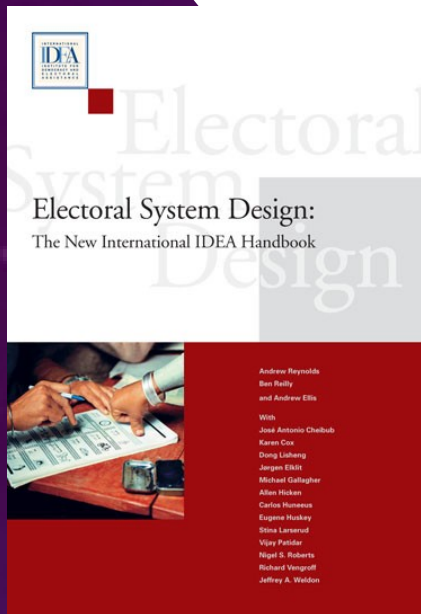

ZKOUMÁNÍ VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ

Dlouho poměrně zanedbávaná oblast politologie, prudký rozvoj v posledních cca 30-35 letech

Vysoká praktická použitelnost, reakce na stimuly, přicházející z okolí, rozvoj celé komparativní politologie, zejména teorie politických stran a stranických systémů.

Dvě základní otázky 1. Jaké účinky mají (by měly mít, mohou mít) volební systémy („co ovlivňují“)? 2. Čím jsou ovlivňovány volební systémy (jejich výběr, působení, změny)?

Řada dílčích otázek, např.: Jaká je „síla“ a „vliv“ volebních systémů, v porovnání s dalšími politickými institucemi?

1

víc zemí s
demokratickými
volbami

2

nové datové zdroje
(jako CSES)

3

archivy volebních
dat až na úroveň
volebních obvodů

4

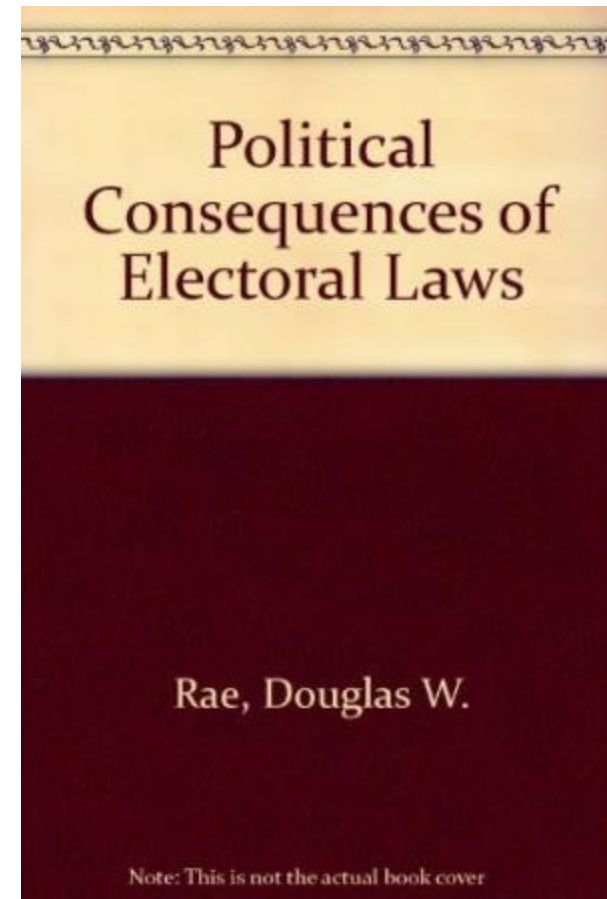
možnost používat
pokročilejší
statistiku

5

věnuje se tomu víc
vědců, poznatky
přibývají rychleji

JAK SE VYVÍJELO STUDIUM VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ (CHYTILEK 2009)

Období	Dominující paradigma ve výzkumu volebních systémů (typické znaky)
do roku 1951	<ul style="list-style-type: none"> • Téměř žádné systematické srovnávací studie o volebních systémech • Práce, popisující logiku fungování jednotlivých systémů a jejich účinky, typické znaky jednostrannost, preskriptivnost a četná zkreslení (Mill 1862, Hoag- Hallet 1926) • Sociopolitické podmínky (masovnění společnosti) favorizují vědeckou i mimovědeckou legitimizaci systémů poměrného zastoupení
1951	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Les Partis Politiques</i> (Duverger 1951, angl. 1954), systematické studium volebních systémů jako nezávislé proměnné, mechanický a psychologický účinek volebních systémů, Duvergerův „zákon“ a „hypotézy“ o účinku volebních systémů na podobu stranických systémů, „duvergerovská agenda“
1951- 80. léta XX. stol.	<ul style="list-style-type: none"> • Převažující studium volebních systémů jako nezávislé proměnné, zájem o hodnocení mechanických účinků volebních systémů, empirické prověřování Duvergera (Downs 1957, Grumm 1958, Rae 1971, Riker 1982) • Počátek zájmu o psychologické účinky volebních systémů (Sartori 1968) • Studium volebních systémů jako závislé proměnné je menšinovým tématem (Rokkan 1970) • Systematičnost (Rae 1969, 1971), snaha o lepší deskripci volebních systémů (proměnné volebních systémů)
80.-90. léta XX. stol.	<ul style="list-style-type: none"> • Zájem o studium volebních systémů ve spojení s třetí vlnou demokratizace a volebními reformami v evropských i mimoevropských demokraciích • Zkoumání volebních systémů jako závislé i nezávislé proměnné • Kvantitativní analýza, scientistní metody (Taagepera, Shugart 1989) • Volební systémy a jejich účinky jako součást sporu mezi zastánci konkurenční a konsensuální demokracie (Sartori 1993 vs. Lijphart 1994) • Přeformulování Duvergera, zpřesnění účinků volebních systémů (Sartori 1993). • Překročení euroamerického horizontu při výběru zkoumaných případů
Současnost	<ul style="list-style-type: none"> • „Utilitaristická proměna“ volebních studií- rozdělení vědeckého zájmu mezi „volební systémy“ a „hlasy“ (Taagepera v tisku) • Volební systémy jako závislá i nezávislá proměnná- snaha o syntézu obou přístupů- „volební inženýrství“, „centripetalismus“ (Sartori 1993,č.2001, Reilly 2001, Norris 2003) • Zkoumání vztahu mechanických a psychologických účinků volebních systémů- „strategické“ účinky (Cox 1997) • Srovnávací studie- „kvalitativní komparativní analýza“ – velké N, velké množství zkoumaných proměnných, zájem o nižší úroveň volební a stranické soutěže (Caramani 2000). • Výzkum vlivu volebních systémů na vnitrostranickou dimenzi politiky (Grofman 1999, Shugart-Wattenberg 2001) • Pět přístupů k výzkumům volebních systémů (Grofman 2006)

VÝZKUMNÉ POLE- JAKÉ OTÁZKY SI KLADEME O VOLEBNÍCH SYSTÉMECH?

Grofman (2006, 2016) rozlišuje 5 směrů/přístupů ke zkoumání voleb a volebních systémů:

- **Přístupy sociální volby**
- **Přístupy racionální volby**
- **Sociální/volební fyziku**
- **Empirický (mainstreamový) výzkum**
- **Teorie zakotvenosti**

5 směrů výzkumu volebních systémů (přehled)

Směr volebního výzkumu	Charakteristika	Postavení volebních systémů ve výzkumu	Výzkumná logika	Charakter srovnávacích studií
Sociální volba	Zkoumá parametry vztahu individuálního rozhodování a sociální volby	Testuje se schopnost volebních systémů vyhovovat predefinovaným axiomatickým kritériím.	Axiomatická	Srovnává se „efektivita“ jednotlivých volebních systémů, s níž naplňují predefinovaná kritéria (malé N), „kvazisynchronní srovnávání“
Racionální volba	Zkoumá rozhodování aktérů v procesu voleb	Výzkum volebních systémů jako struktury strategických příležitostí a omezení	Retroduktivní (testují se modely)	Logika modelu je testována v rámci $N=1$ nebo malého N, kvazisynchronní či diachronní srovnávání
Volební fyzika	Zkoumá účinky volebních systémů, cílem predikce jejich středních hodnot	Centrální role, nevnímány holisticky, ale jako „modul“ (rozloženy na jednotlivé komponenty), zkoumají se vztahy mezi komponentami vstupu a výstupu (<i>seats-votes relationships</i>)	Induktivní, formalizovaná	Srovnávají se (malé, střední i velké N) hodnoty určité proměnné, která představuje buďto funkci vstupu nebo výstupu volebního systému Synchronní, diachronní i synchronně-diachronní srovnávání
Empirický výzkum	Výzkum proximálních i distálních účinků voleb, malá standardizace cílů výzkumů	Volební systémy jsou závislou i nezávislou proměnnou, elaborace jejich vztahu k dalším proměnným (např. reprezentace)	Deduktivní, Induktivní,	$N=1$, malé, střední i velké N Synchronní, diachronní i synchronně-diachronní srovnávání
Teorie zakotvenosti	Zkoumání volebních systémů jako závislé proměnné . Identifikace nepravidelností	Zkoumá se, jak volební systémy závisí na širších (historických, sociálních, politických) makropodmínkách politické obce, v níž se využívají	Deduktivní, Induktivní	$N=1$, malé, střední i velké N Synchronní, diachronní i synchronně-diachronní srovnávání

VOLEBNÍ SYSTÉMY- ZÁVISLÁ NEBO NEZÁVISLÁ PROMĚNNÁ?

- Debata o kauzalitě vztahu stranických a volebních systémů souvisela původně zejména s rozšířením poměrných volebních systémů v Evropě, kterou rozvinul ve svém díle např. Stein Rokkan.
- **Je podoba stranického systému výsledkem působení volebního systému?**
- „**Institucionalisté**“ - Duverger, později Sartori
- **Je podoba volebního systému přizpůsobená zájmům, vycházejícím z již existujícího či se formujícího stranického systému?**
- „**Sociologisté**“ - Rokkan, v. Beyme, Colomer
- Směr typický pro období „třetí vlny demokratizace“ - pád nedemokratických režimů v zemích jižní Ameriky a střední a východní Evropy. Souvisí s teoretickým i praktickým rozvojem zájmu o ústavní inženýrství.
- Někdy bývá označováno jako spor „**structure vs. culture**“

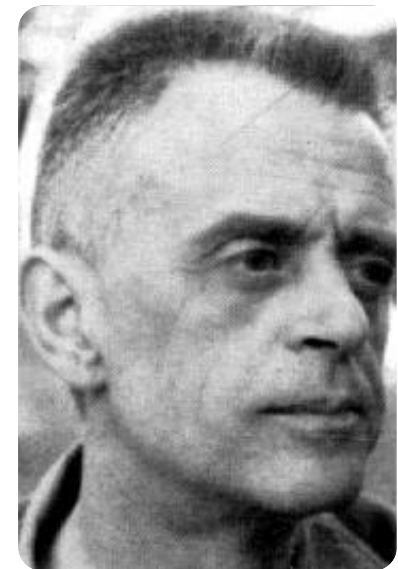
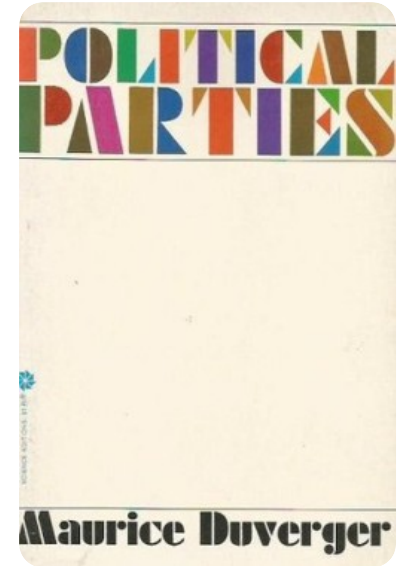
„DUVERGEROVSKÁ AGENDA“

Diskuse o tom, zda jsou volební systémy závislou nebo nezávislou proměnou, souvisela s rozvojem **tzv. duvergerovské agendy**.

Tato agenda ovlivnila/podnítila rozvoj čtyř z pěti směrů volebního výzkumu (výjimkou jsou teorie sociální volby)

Souvisí s prací Maurice Duvergera *Les Partis Politiques* (1954), která mj. formulovala dvě základní otázky: **1. nakolik podoba volebních systémů ovlivňuje stranické systémy a 2. nakolik jsou voliči ovlivněni volebními systémy**. Tyto dvě otázky souvisí s **volební statikou**.

Otázkami změn volebních systémů se zabývá **volební dynamika** (vývojově mladší oblast zkoumání)

FORMATIVNÍ POTENCIÁL VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ: MECHANICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ ÚČINEK

Při analýze způsobu, jak jednokolový většinový systém vede k bipartismu, definoval Duverger dva spolupůsobící faktory: mechanický a psychologický.

Mechanický účinek- podprezentace třetích stran (podle Duvergera jednokolový systém relativní většiny znevýhodňuje druhou a zejména třetí stranu v pořadí).

Psychologický účinek- pokud v systému operují více než dvě strany, voliči si brzo uvědomují, že pokud dávají hlasy slabším stranám, jsou nevyužité (ztracené, wasted votes) a převádějí je radši menšímu zlu z obou větších stran, čímž dále oslabují třetí strany.

Americký politolog Garry Cox (Cox 1997- *Making Votes Count*) později ukázal, že tyto účinky (s různou mírou intenzity) mají **všechny** volební systémy (včetně poměrných).

NĚKTERÉ POZNÁMKY K DUVERGEROVU KONCEPTU

- Zkreslen častými reinterpretacemi
- Prověřován ahistoricky (oba základní pojmy- „volební systém“ a „stranický systém“ mají v různých historických obdobích různý obsah).
- Nebere v úvahu změny v okolí volebního a stranického systému (např. financování politických stran státem, které velí obsazovat i beznadějné obvody)

REFLEXE DUVERGERA

- 1. Významná část politologů zcela odmítá jím narýsovaný příčinný vztah. Kauzální řetězec je podle nich třeba obrátit a volební systémy zkoumat jako **závislou proměnnou**, závislou na zájmech aktuálních politických elit.
- 2. Část výzkumníků souhlasí s tím, že volební systémy mohou být nezávislou proměnnou, zatímco stranické systémy závislou proměnnou. Pro výzkum tohoto fenoménu však využívají zcela odlišnou **(kvantitativní) metodologii**.
- 3. Afirmativní pozice, snažící se rozpracovat původní Duvergerovy návrhy (např. lepší operacionalizací jeho základních konceptů).

SOCIOLOGI STÉ

První z pozic, představující **negaci Duvergera**, je reprezentována zejména tzv. **sociologistickou školou**. Její představitelé, např. norský politolog Stein Rokkan nebo německý politolog Klaus von Beyme, sice volebním systémům (a i dalším institucionálním strukturám) přiznávají při formování stranických systémů jisté účinky, ty však považují za marginální ve srovnání s působením společenských faktorů při jejich výběru. Stranické systémy sociologisté z rozhodující míry chápou jako výsledek působení unikátní kombinace sociálně- strukturních faktorů. Volební systémy jsou v tomto pojetí **závislou proměnnou**, hlavním zájmem studia je výzkum sociopolitických podmínek, favorizujících mimo jiné určité varianty institucionálního řešení, např. zavedení systémů proporčního zastoupení v období nástupu masové politiky (anebo těsně po něm).

V souvislosti se změnami v zemích střední a východní Evropy získal sociologistický proud pro svou argumentaci některé nové legitimizační zdroje, i když se tím poněkud přiblížil původní duvergerovské pozici. Anglická politoložka Sarah Birch (Birch 2001) se např. domnívá, že Duvergerův koncept je **etnocentrický**, neboť zkoumat účinky volebních systémů na podobu stranických systémů je možné pouze v zavedených západních demokraciích, zatímco např. v postkomunistické středovýchodní Evropě nebo postautoritativní Jižní Americe sehrávají při určování podoby stranického systému pivotální úlohu mimoinstitucionální faktory (např. personalismus).

Political Institutions

Josep M. Colomer

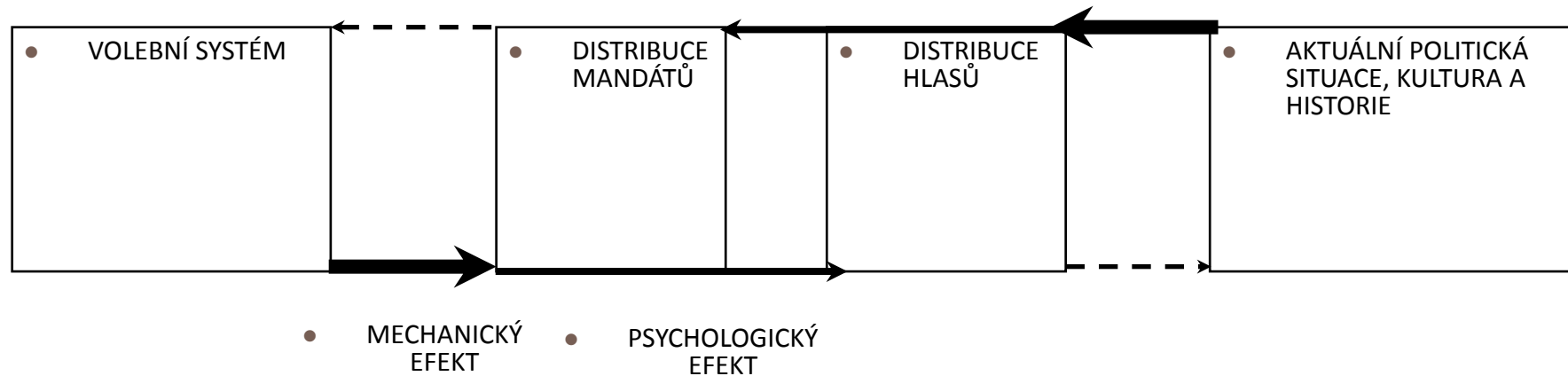
INSTITUCIONALISTÉ (KVANTITATIVNÍ)

Druhá větev, kterou lze označit za **institucionalistickou** (přesvědčení o primátu institucionálních struktur při určování podoby stranických systémů), avšak **neduvergerovskou**, používá ke studiu účinků volebních systémů na stranické systémy výhradně kvantitativní metodologii.

Mezi její hlavní představitele patří Douglas Rae, Rein Taagepera nebo Alan Siaroff. Tato větev se spíše než na nominální kategorie volebních systémů zaměřuje na konkrétní volební výsledky a konstrukci indikátorů, které by charakterizovaly jejich vliv na podobu stranického systému (příklad: jak souvisí velikost volebního obvodu s počtem parlamentních stran?).

Souvisí s „**pragmatickým obratem**“ ve výzkumu volebních systémů- jeho základní argument: účinky voleb- zejména rozdělení mandátů- jsou určeny dvěma komponentami: mechanikou volebního systému a rozložením hlasů mezi stranami

Jak působí volební systémy? (Taagepera 2007): smiřuje sociology a institucionalisty

Seats and Votes
The Effects and Determinants
of Electoral Systems

REIN TAAGEPERA &
MATTHEW SOBERG SHUGART

Yale University Press
New Haven & London

Constitution Engineering

An Inquiry into
Structures, Incentives
and Outcomes

Second Edition

SARTORIHO REFORMULACE DUVERGERA

Sartori souhlasí s Duvergerem v tom, že volební systémy mají dva separátní účinky. Duvergerovu mechanickému účinku by odpovídal Sartoriho „**reduktivní účinek**“ (vztahující se k počtu stran) a psychologickému účinku „**omezující účinek**“ (působící na voliče) volebního systému. Zároveň však dodává, že při posouzení účinků volebního systému je nutné brát v potaz i **aktuální podobu stranického systému** země, v níž se daný volební systém používá (začal používat). V tomto kontextu zavádí kritérium **strukturovanosti** stranického systému. Znakem strukturovanosti stranického systému je zejména (Sartori 1976:85, Sartori 2001:59) ochota voličů identifikovat se s „abstraktní představou politické strany“, typická v zemích s vysokou gramotností pro období, v němž masové strany vystřídaly strany honorační.

Sartori zároveň spojuje v evropském prostoru proces stranické strukturace se **zamrznutím** stranických systémů. Rozmrazání stranických systémů zároveň podle něho nepředstavovalo natolik silný impuls, aby strukturaci stranických systémů narušilo. Pro nestrukturované stranické systémy je naopak typická situace, v níž politické strany nepředstavují ani tak relativně stabilní „části celku“ (tj. systému stran) jako spíše fluidní entity, v nichž souhrn jednotek (politiků- notáblů) je více než celek (strana).

Stranický systém/Volební systém	Silný	Slabý
Silný (strukturovaný)	Reduktivní účinek volebního systému (I)	Vyvažující/ blokuující účinek stranického systému (II)
Slabý (nestrukturovaný)	Omezující-reduktivní účinek ve volebním obvodě (III)	Žádný vliv (IV)

Zákon 1: Existují-li **systémová strukturace a voličský rozptyl** (jako nezbytné spojené podmínky), relativně většinové jednokolové systémy vedou k **dvojstranickému formátu**.

1.1. : Anebo je **obzvlášť silná systémová strukturace** sama o sobě nutnou a zároveň náhradní postačující podmínkou dvojstranického formátu.

Zákon 2: Existuje-li **systémová strukturace**, nikoliv **však voličský rozptyl**, relativně většinové systémy vedou k eliminaci stran, které ani v jednom obvodu nezískají většinu, nemohou však eliminovat-takže dovolují- existenci tolika stran nad dvojstranický formát, kolik jich umožňují dostatečně velké koncentrace jejich voličů.

Zákon 3: Existuje-li **systémová strukturace**, poměrné zastoupení **získává reduktivní účinek**, zapříčiněný (jako postačující podmínkou) jeho **neproporcionalitou**. Čím větší vstupní náklady pro menší strany, tím větší reduktivní účinek a naopak.

3.1.: Anebo je obzvlášť **silná systémová strukturace** nezbytnou a postačující podmínkou zachování jakéhokoliv stranického systému, který předcházel zavedení systému poměrného zastoupení.

Zákon 4: **Chybí-li systémová strukturace** a předpokládáme-li téměř **čisté poměrné zastoupení**, tj. rovné vstupní náklady, stran bude tolik, kolik umožní kvóta.

ELECTORAL ENGINEERING

Voting Rules and Political Behavior

Pippa Norris

CAMBRIDGE

MAKING

VOTES

COUNT

Strategic Coordination in the
World's Electoral Systems

GARY W. COX

Political Economy
of Institutions and Decisions

TEORIE SOCIÁLNÍ VOLBY

- Klíčové téma: jak jsou **individuální preference** (zájmy, pocity) převáděny ve **veřejné statky** (rozhodnutí, hodnocení, volby)
- Hledají volební pravidla, které převádějí co nejlépe- generují co největší „sociální užitek“
- Zabývají se převážně volebními pravidly, které mají vybrat jednoho vítěze (kandidáta, alternativu)
- **Axiomatická logika.** Existují žádoucí kritéria, které má volební pravidlo splňovat. Volební pravidla (využívaná, nová) jsou posuzována vzhledem k těmto kritériím.
- Příklad: bakalářka Zuzany Formánkové

JAK SPOLU SOUVISÍ TEORIE RACIONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ VOLBY?

- Úzce
- Teorie sociální volby analyzují, jak jsou volební systémy náchylné k sociálně nežádoucím výsledkům, vznikajícím 1. buďto v důsledku (něšťastné) **kombinace volebního pravidla a rozložení preferencí lidí** nebo 2. v důsledku **strategické manipulace (některých) aktérů (průnik s RC)**.

KLÍČOVÝ KONCEPT TEORIÍ RV: STRATEGICKÉ ÚČINKY VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ

- Americký politolog **Garry Cox** konstatuje (v roce 1997), že dosavadní politologie byla zkoumáním mechanických účinků volebních systémů až příliš hypnotizovaná.
- Navrhuje věnovat pozornost i **psychologickým účinkům**. Na rozdíl od Duvergera (a částečně Sartoriho) tvrdí, že psychologický účinek volebních systémů se neprojevuje pouze ve vztahu k voličům, nýbrž působí i na politické strany, které jsou nuceny odhadovat, jak volební systém působí na voliče v návaznosti na to koordinovat své strategie.
- Vrací se k problému vztahu mezi jednokolovým systémem a relativní většiny a vznikem dvojstranického systému- ukazuje, že důvody jsou mimo působení volebního systému (= snaží se RC přiblížit dalším směrům).
- Důležitou dělicí linií volebních systémů je tak **možnost a rozsah strategické volby** politických stran (na straně jedné) a voličů (na straně druhé).

PŘÍKLAD
PRÁCE/VÝZKUMNÉ
OTÁZKY RC: SNTV V
PĚTIMANDÁTOVÉM
OBVODĚ

- Jak má volit volič, který chce v SNTV maximalizovat svůj zisk?
- Co má dělat strana, která chce maximalizovat svůj zisk?

Vyhraje vždy ve FPTP kandidát, který by v párovém souboji porazil svého soupeře?

Může ve FPTP vyhrát kandidát, který v párových soubojích prohraje se všemi svými soupeři?

Je v Bordově hlasování výhodné nebo nevýhodné, aby kandidovalo více kandidátů s podobnými politickými postoji?

SHRNUTÍ (KLÍČOVÉ BODY PŘEDNÁŠKY)

- Výzkum volebních systémů se proměňuje, v současné době 5 hlavních směrů
- 4 z nich výrazně ovlivnil M. Duverger, především svým konceptem „účinků“, jeho zákony lze považovat za překonané
- Všechny mají vlastní pohled na roli volebních systémů, jejich význam a účinky
- Analytické schéma role volebních systémů v rámci volebního procesu (Slide č. 17), představuje sjednocení dřívějších (protikladných) institucionalistických a sociologických pohledů

CO SE
PŘEČÍST,
POKUD VÁS
PŘÍSTUPY
ZAJÍMAJÍ:

RC: Garyho Coxe, Kennetha
Benoita

SC: Iana McLeana, Bernarda
Grofmana, Zuzanu Formánkovou

Volební fyzika: Reina Taageperu

Teorie zakotvenosti: Josepha
Colomera

Mainstreamový výzkum: Russella
Daltona, Pippu Norris